

Szárszó örök modell

A kortárs emlékező, aki abban a szerencsében részesült, hogy hetvenöt évvel ezelőtt jelen lehetett a magyar XX. század e kivételes pillanatánál, küzd a mondanivalójával. Mit emeljen magasra, ami megmutatná a ma emberének, hogy keservesen bukdácsoló történelmünk Szárszón egy korábban sosem látott, kivételes alkalmat teremtett: a nemzet sorsáért felelősséget érző tiszta emberek olyan találkozását, amelyet nem szennyeztek profitérdekek, a pártharcok civódásai és a közéleti perzsavásár adok-kapok erkölcsei. Az egykori részvevő élete alkonyán meghatottan idézi a háborús Európa zúrzavarában meghúzódó riadt kis ország utolsó napsugaras nyarát, amikor a szárszói hatszáz, az apostolok és tanítványok serege a határok felé közeledő irtóztató tűzfüggöny láttán reménykedve és rettegve áttekinti hazája sorsát és saját feladatait.

Mi magunk, fiatalok és korosabbak, akkor már évek óta gyülekeztünk egy lobogó – Petőfi szavával: A nép zászlaja – körül, amely a hazai közéletben sosem látott módon tűnt fel. Nem a képviselőválasztások korteszászlaja volt; írók emelték magasra a szokásos zaj és külsőségek nélkül, de elszánt határozottsággal. Egy európai kultúrájú és fejlettségű, de keserves középkori koloncokat vonzó országban, amely megrekedt a társadalmi fejlődésben, valóságos, élhető hazát kellett teremteni a népnek, és demokratikus rendet az országnak. Biztonságot jelentő hatalmi hátterek, pénz és befolyás nélkül gyülekezett a had. Írói „a nép sűrűjéből kilábalva”, a maguk által is megszenvedett magyar valóság képét mutatták meg a trianoni kábulatból ocsúdó országnak, és hívták tetemre a régi Magyarországot. Mások a hétköznapi politizálás színvonalát messze meghaladó ismeretekkel és tisztánlátással vizsgálva a társadalom állapotát, vázolták fel a halaszthatatlan változások teendőit. A népi mozgalom felejthetetlen korszaka volt ez, és a magyar irodalom Európa-szerte egyedülálló, sajátos kivirágzása a század első felében; vállalva a nemzeti felelősség kritikus szolgálatát egy olyan világban, ahol a birtokon belüliek érdekközössége áttörhetetlen falakat jelentett.

SOMODI ISTVÁN (1925) jogász, agrármérnök. A Szárszói Konferencia utolsó élő résztvevője.

Hamarosan Püski Sándor szerény könyvesboltja válik a mozgalom biztos támaszpontjává. A kiadványokat lobogó hitű fiatalok terjesztik; az iskolákban, egyetemeken, munkásotthonokban, falusi olvasóköriekben megjelennek a népi íróknak nevezett szerzők könyvei, és országszerte tárgyalják a bennük feltárt tényeket. Gyorsan gyűlik az érdeklődők, majd egyetértők serege, köztük olykor az uralkodó rend java képviselői közül is némelyek. Reális, bár korántsem egységes elképzelések fogalmazódnak meg nagy visszhanggal a teendőkről. Újra hajnalodik Magyarországon, hasonlóan a száz évvel azelőtti tavaszhoz: készülődik a nemzet megérett igényeiből sarjadó új reformkor.

A gyógyuló trianoni sebek, a lassan emelkedő ország ilyen állapotában szakad rá a nemzetre az új háború. Nem regionális konfliktus: világhatalmak élet-halál-viaskodása, amelyben tenyérnyi országunk, népünk megmaradása a tét. Tudomásul kell venni: újra a történelmi kiszolgáltatottság állapota vár ránk, a mindent tűrés, de ha egyáltalán lehet még tenni valamit, a mielőbbi cselekvés kényszerével. Át kell tekinteni kilátásainkat, meg kell állapítani teendőinket. Megszületik az elhatározás, és Püski Sándor összehívja a konferenciát. A nyárutó gondtalan fürdővendégei között egyszerű, majdnem szegényes sereg gyülekezik a szárszói vasútállomáson, és indul el a vendéglátó Soli Deo Gloria Szövetség diákjainak filléreiből épült, ugyanolyan egyszerű táborhely felé.

A szárszói tett mibenlétéről sokat és sokféle indulattal vitatkoztak már. Miután jó ötven év késéssel kiszabadítottuk élve eltemetett állapotából, igaz történetét ma szabadon tanulmányozhatja az érdeklődő. Súlyát, jelentőségét azonban utóélete, hozzáférhetőségének fél évszázados korlátai mutatják meg igazán.

Amikor az augusztusi napok után a tanácskozás jegyzőkönyve megjelenik, az akkori ellenoldal azonnal bolsevista veszedelmet kiált, de ez a minősítés nem jelent pozitív elbírálást a rövidesen benyomuló kommunista program végrehajtói körében. A berendezkedő diktatúra tudja, mit akar, és azonnal megkezdi a nemzeti erők kiszorítását. Folyamatosan rágalmazza és hallgatásra ítéli Szárszó váteszeit; kiadóját ellehetetleníti, majd büntetlenül börtönbe zárja. A népi mozgalom értékeit, objektív történelmi érdemét a párttörténeti kaptafák szerint félrevezető narodnyikizmussal, ellenséges nacionalizmussal, sőt később még az „ellenforradalom” eszmei részességével is megvádolja. Azután, amikor a rendszer már a szétesés felé halad, gátlások nélkül elvégzik a kisajátítását: a konferencia mint az illegális mozgalom fegyverténye jelenik meg, szaporítva a párt múltbeli jelenlétének gyéren fellelhető nyomait.

Mi az oka ennek a gyakorlatnak „A néppel tűzön-vízen át”-eszme híveivel szemben, különösen pedig Szárszó esetében egy olyan hatalom részéről, amely folyvást a dolgozó nép üdvének transzparensait lobogtatja? A magyarázat, különösen Szárszó ügyében, maga a szárszói tett történelmi súlya. A konferencia nem egy szokványos közéleti alkalom volt a század kisebb-nagyobb eseményei sorában. Szelleme, hagyatéka ma is útjában van azoknak az ellenérőknek, amelyek szemben állnak a nemzeti függetlenség, a nemzeti érdek szolgálatával.

Egyfelől valóság, máig sem hangsúlyozott történelmi tény, hogy az örökké utolsó csatlósként ostromozott ország társadalma akkor, a megszállt földrész közepén, a totális diktatúrák zenitjén felmutatott egy olyan nyilvános állásfoglalást, amely letette a garast az úton-útfélen szidalmazott demokrácia, a szabad világ eszméi, a nemzeti függetlenség és a béke ügye mellett. Tisztelettel emlékezve más nemzetek szabadságküzdelseire is, ez az akkori Közép-Európában egyedülálló demonstráció volt. A világ más tájain az ilyen történéseket a nemzeti dicsőségtáblákon tartják nyilván. Erről a kiállásról az örök hálára kötelezett, Canossát járó országban szó sem eshetett. Eleve cáfolta volna a háborúba hajszolt magyarságra szórt rágalmat, a „kilencmillió fasiszta országa” típusú definíciókat.

Másfelől tény, hogy ami Szárszón történt, maga volt a nemzeti függetlenség deklarációja: a magyar társadalom maga ismeri a legjobban saját helyzetét, az idők során megérett tennivalókat; megvan a hazai fejlődés menetében kialakult saját útja, a magyar út. Megvan a saját programja az ország demokratikus átalakítására, vannak felelősen gondolkodó, elfogadott vezetői. Az adott körülményekhez mérten együtt van a szabad, független, demokratikus Magyarország Alkotmányozó Nemzetgyűlésének magva, történelmi előképe. Nem szorul importált sablonokra és idegen szolgálatban álló vezetőkre, külhatalmak szálálcsinálóira. Ezt a felfogást sem a hódító, sem ügynökei nem tűrhették el.

A múlt kutatója ezen a ponton megállhat, és megállapíthatja, hogy Szárszó a XX. századi magyar világ történetének legkritikusabb szakaszában megtette az akkor tőle telhetőt: megmutatta, vagy erőihez képest legalább megkísérelte megmutatni a társadalom konstruktív erőinek az utat a nagy álom: „A nép országa” megteremtése felé.

Miután fél évszázad elveszett, Lakitelek, mint az új Szárszó kísérlete, kitarja az ablakot a frissülő levegőnek, de hamar, már a rendszerváltás kezdetén kiderül, hogy szelleme, hagyatéka ma is útjában van azoknak az ellenerőknek, amelyek szemben állnak a nemzeti függetlenség, a nemzeti érdek szolgálatával. Gyorsan nyilvánvalóvá válik a rendszerváltásnak nevezett folyamat sokoldalú előkészítettsége és ennek sorvasztó következményei. Szárszó nyelvén: egykor hadiszákmány, most kótyavetye tárgya az ország.

Szárszóról szólva egy nem súlyos, de igen jellemző mozzanat vet reflektorfényt az átrendeződést irányító háttérerők szándékaira, amelyek máig tartóan befolyásolják helyzetünk alakulását. Már rogyadozik a rendszer, már „itt valahol, ott valahol” megmozdul négy-öt magyar, sőt az óvatosan alternatívnek nevezett csoportosulások előtt megcsillan a rokonszenvező nagyvilág fogható segítsége is. Már következmények nélkül lehet elfogadni támogatást gazdag külföldi alapítványoktól, tehát a szárszói had évtizedeken keresztül taposott maradéka is remélni meri, hogy szerény kérése egy új konferencia költségeire meghallgatásra talál a nemes lelkű adakozónál. Szerencsére a válasz idejében ráébreszti őket a valóságra. Amíg némelyek, a harsányan „szabad” és ordítóan „demokratikus” szervezetek megkapják a bőkezű támogatást, a szárszói lobogó

körül gyülekezőket az Alapítvány mélyen szocialista gyökerű kurátora indoklás nélkül azzal utasítja el, hogy ezt az együttest nem tudják támogatni. Szavai Illyés ötven évvel ezelőtti diagnózisát visszhangozzák: „Mint levesből a legyet, hallgatag – pöccintjük félre a summásokat.” Ez a fajta támogatás más célokat szolgál.

A nemzet gondolkozó fele a szabadság hírének első örömei után hüledezve látja, hogy a roskadozó hatalom feudumainak menthetetlen hányadát formálisan átadja ugyan a demokratikus államrend helyreállításán fáradozó erőknek, de a demokratává, pártonkívülivé vedlett garnitúra már az előkészítés szakaszában kiépíti pozícióit, s ennek biztonságát – régi sémák szerint – az idegen érdekek szolgálatában találja meg.

Magához térve első ijedségéből, azonnal regisztrálja a boldog, naiv rendszer-váltók primitív mulasztásait, és haladéktalanul offenzívába megy át, ami a mai napig tart. A közéleti gátlástalanság párját ritkító példajaként még a történelmi helyszínt is igénybe veszi: lármás anti-szárszók csődítik össze azokat, akik az egykori nemzetmentő kísérlet szellemével ellentétben mindenáron a korlátlan főhatalom megszerzését-visszaszerzését tervezik. Ez a roskadozó hatalom a népi, nemzeti törekvésekre ráüti a túrhetetlen nacionalizmus bélyegét. Kritikával sem illelhető intellektuális fölényt sulykolva meghaladottnak minősít minden „földhözragadt” népi-nemzeti megnyilvánulást, amely idejétmúlt voltában alkalmatlan a beilleszkedésre a fejlett Európa, a globális világfelfogás rendszerébe, és felszítja a korábban komoly formában sosem létezett népi-urbanus ellentétet, nem törődve annak veszélyes összefüggéseivel.

A nemzeti felelősség híveinek jó nem megfelelkezni arról, hogy azok az erők, amelyek e nézetek-tervek hordozói, harminc esztendővel a lezajlott sorsforduló után is jelen vannak a társadalomban, és ma is sajátos nézeteik alapján értelmek a demokrácia közéleti gyakorlatában elengedhetetlen fékek-ellen-súlyok rendszerét.

Az ország hetvenöt viszontagságos esztendővel az egykori számadás után ma újra az emelkedő Haza állapotában van. Világot pusztító erők, ellenséges érdekű külhatalmak, saját hibáink azonban teremthetnek válságos helyzeteket, amelyek súlyos gondokkal, fenyegető veszedelmekkel terhelik meg a világpolitika örök játékszereként vergődő közép-európai létünket, tenyérnyi országunkat, maroknyi népünket. A Konferencia eszmei hagyatéka a történelmünkben sűrűn előforduló tragikus analógiák esetére állít követendő példát a jövő magyarjai elé. Az egyszervolt tanácskozás kilép a históriából: minden korokra érvényes modellé válik. Tanítása, parancsa: ha az ország gondban, bajban van, mindazok, akik sorsáért felelősséget éreznek, gyűljenek össze, és értsenek szót egymással az egyetértésben meghatározott teendőkről. A Hivatal hallgassa meg őket, és hatalmával álljon melléjük. Ha pedig a Hivatalos Magyarország nem tud vagy nem akar mozdulni, a felelős magyarok keressék meg a baj gyökerét, és félretolva a Haza vámszedőit-sírásóit, cselekedjenek! Szárszó: örök modell!